

Anmeldelse af Minna Skaft Jensen: *Marin Barleti* **– en renæssancehumanist i gæstfrihedens by. (Latinerkvarteret),**

København: Gads Forlag 2022. 128 sider.

Anmeldt af Pia Schwarz Lausten

De færreste læsere i Danmark har kendskab til den albanske forfatter Marin Barleti, der skrev to unikke værker på latin. Et om tyrkernes erobring i 1474 af byen Shkodra i det nuværende Albanien, *De obsidione scodrensi*, og et om den albanske fyrste Skanderbeg og hans krige mod tyrkerne, *Historia de vita et gestis Scanderbegi*. Med Minna Skaft Jensens udgivelse har man nu chancen for at lære Barleti at kende. Over fire kapitler, en bibliografi, et begrænset antal noter og tolv illustrationer præsenterer bogen forfatteren og giver en indføring i hans to væsentlige værker.

Der findes kun få dokumenterbare fakta om Barletis liv og Jensen oplister dem i starten af bogen (12-13).¹ Han blev født ca. 1460 i det område, vi i dag kender som Albanien og ankom som flygtning til Venedig i april 1479 fra hjembyen Shkodra i forlængelse af byens overdragelse til osmannerne. Barleti uddannede sig og tælles blandt de lærde renæssancehumanister. Han blev præst i Piovene, nord for Vicenza, fik udgivet tre bøger og døde på et tidspunkt efter 1512. Den tredje tekst han forfattede, var en paveliste, der registrerer samtlige paver frem til 1513 herefter videreført af andre forfattere frem til trykkeåret 1555.

I det første indledende kapitel (11-28) tilnærmer Jensen emnet for sin bog til den danske læser på to forskellige måder: For det første skaber hun en forbindelse til dansk kultur, idet hun henviser til Holbergs interesse for Skanderbeg, den store albanske nationalhelt, som det ene af Barletis værker handler om. Holberg var nemlig ligesom Barleti fascineret af denne kriger og vier ham et kapitel i sine Heltehistorier (*Adskillige store Heltes og berømmelige Mænds, især Orientalske og Indianske, sammenlignede Historier og Bedrifter efter Plutarchi Maade*) udgivet i 1739. Holberg hylder Skanderbeg, fordi han kæmper heltemodigt “mod Christendommens fiender og det menneskelige Kiøns Tyranner” (12). Som det fremgår, skyldes Skanderbegs berømmelse – og

1. I det følgende viser alle parenteshenvisninger hen til siderne i Jensens bog.

Barletis – modstanden mod de muslimske osmannere, der fra omkring midten af det 14. århundrede til slutningen af det 17. århundrede byggede et stort imperium op ved at erobre områder, der tidligere var kristne.

Jensen aktualiserer for det andet Barleti ved at sammenligne ham med vor tids migranter og flygtninge på flugt fra krig og undertrykkelse. Han var “den fremmede” som bogens første afsnit hedder, og bogen igennem vender Jensen tilbage til denne sammenligning. Hun sammenligner hans livsforløb med “det mange flygtninge i nutiden oplever, hvor immigranten først får et beskedent arbejde og siden måske avancerer til mere indflydelsesrige positioner” (13), og man inviteres til at forestille sig, at han ankom til Venedig på lige fod med andre “forhutlede flygtninge” (13, 16, 68), der kom fra Albanien efter tyrkernes magtovertagelse i 1479. Jensen spørger om Barleti, en “udsultet og forhutlet flytning” (13) – senere omtalt som “fattig og lurvet” (27), “indvandrer og opkomling” (60) – mon lignede “flygtninge som vi kender dem i dag, med traumer og hjemve og tilpasningsvanskeligheder?” (13). Man kunne her bevæge sig videre fra den generelle sammenligning, der nok er relevant men løber risikoen for at blive stereotyp, til en mere specifik omtale af de migranter og flygtninge, der i andre historiske epoker har bevæget sig fra Albanien til Italien. Fra Albaniens sydlige vestkyst kan man på en klar dag se over Adriaterhavet til Italiens sydøstligste kyst i Apulien, og denne geografiske nærhed har medført migration fra Albanien til Italien f.eks. i starten af 1990’erne i forbindelse med Albanien voldsomme økonomiske og politiske krise. I italiensk samtidslitteratur finder man nutidige paralleller til Barleti, bl.a. den prisvindende albanske digter Gëzim Hajdari (f. 1957), der måtte flygte fra sit land i starten af 1990’erne af politiske grunde og rejse til Italien, hvor han nu udgiver digtsamlinger på italiensk.²

Albaniens strategisk centrale position mellem øst og vest har medført en dramatisk og kompleks historie, og Jensen placerer Barleti i forhold til denne historiske og geografiske kontekst: “det albanske område var i klemme mellem tre imperier: det magtfulde Venedig der beherskede hele den østlige ende af Middelhavet, det svækkede Byzants og det fremstormende osmannerrige” (14). Før renæssancen havde det albanske område været romersk, byzantinsk, slavisk, bulgarsk, siciliansk, serbisk, for

2. Et lille udvalg af hans digte er kommet i dansk oversættelse i tidsskriftet *Blaa Port*, nr. 89, 2011.

siden starten af det 15. århundrede at være domineret af Venedig og senere hen, fra 1431, efterhånden at komme under osmannisk herredømme. Det er især forholdet mellem Republikken Venedig og det albanske område, der har denne bogs fokus.

Venedig dominerede mange områder i det græske øhav og havde siden det 14. århundrede haft besiddelser hele vejen ned langs Adriaterhavskysten i det, der i dag er Montenegro, og i Albanien bl.a. Barletis by Shkodra lidt inde i landet og havnebyen Durrës. Disse steder var vigtige for Venedigs handel. På Barletis tid var det derfor på sin vis både albanere og venezianere, der var i krig mod osmannerne omkring de albanske territorier, og derfor kan Jensen sige, at albanerne "havde kæmpet ikke kun for sig selv, men også for Venedig i deres udholdenhed over for tyrkerne" (19).

I modsætning til mange af de andre områder, som osmannerne erobrede, voksede et oprør frem i Albanien, der blev ledt af den person, der lige siden dengang og især siden det 19. århundrede har været opfattet som Albaniens nationalhelt, G.K. Skanderbeg (1405-68). Det lykkedes ham og hans soldater at tilbageerobre store dele af landet fra de osmanniske sultaner og at holde stand mod tyrkerne, indtil Skanderbeg døde i 1468. Frem for at fortsætte kampen valgte Venedig imidlertid at indgå en våbenhvile med osmannerne i 1479, hvilket indebar, at Shkodra kom på tyrkiske hænder (9). Frem til 1912 var Albanien under osmannisk overherredømme. Selvom Albanien til alle tider havde været loyal over for Venedig, støttede Venedig således ikke Albanien i kampen mod osmannerne, da det virkelig gjaldt. Venedig førte en pragmatisk politik, der først og fremmest tilgodeså republikkens egne handelsmæssige interesser.

Jensen tegner et kontrastfyldt billede op mellem Shkodra og Venedig (16-17, 26-27), der understøtter sammenligningen med vor tids flygtninge: Det fremhæves, at Barleti ankom til en storby på toppen af sin magt, et handelscentrum for hele Europa med kunstnere og arkitekter, der berigede byen. Han var en "flygtning i kulturens centrum" (27), men ikke den eneste. Siden 1440'erne havde der været albanske flygtninge og det er interessant at læse om deres profession og livsvilkår og om det albanske immigrantsamfund i Venedig, der beskrives som yderst velfungerende (19-23) takket være Venedigs "progressive integrationspolitik" (23). Den gavnedede både byzantinske flygtninge fra Konstantinopel efter 1453 og jødiske flygtninge fra Spanien efter 1492 (18).

Venedig karakteriseres som “gæstfrihedens by” i bogens undertitel og flere andre steder (18-23). Men som det også fremgår af bogen, var forholdet mellem Venedig og Shkodra ambivalent. Barleti beskrives som “en immigrant der er flyttet til imperialstaten fra en koloni” (27). Og det tvetydige forhold til Venedig kommer til udtryk i hans værker: På den ene side dedikerede han sin første bog til selveste dogen af Venedig, Leonardo Loredan, hvilket pegede på, at han havde brug for beskyttelse og anseelse i sit nye hjem og, “at han drømte om en plads blandt de intellektuelle” i Venedig (28). På den anden side var han bevidst om den rolle, Venedig havde spillet for hans hjemlands skæbne, dvs. at Venedig var skyld i, at Shkodra blev overdraget til tyrkerne. Han mente, at Venedig af denne grund skyldte albanerne endnu bedre forhold. Barleti valgte desuden at dedikere sit andet værk til Skanderbegs barnebarn og ikke til Venedigs doge (67-68).

I lyset af Venedigs ambivalente rolle i forhold til Albanien kan det undre, at Jensens skildring af Venedig, et “militært og økonomisk imperium” (16), primært forbliver en lovprisning af byen og dens indflydelsesrige kunst- og kulturliv (16-19). Man har tilmed valgt at lade en skulptur af Venedigs Markusløve pryde bogens omslag – et valg der først giver mening, når man ved at Markusløven også optræder på det relief, albanerne fik lavet til *Scuola degli Albanesi* i Venedig, hvor den pryder tårnet på Shkodras fæstning. Men den oplysning får vi ikke i nærværende bog.³

Den tredje relevante geopolitiske koordinat er Osmannerriget. Udover enkelte benævnelser af krige mod osmannerne (især i kapitel 3) udfoldes emnet ikke nærmere her. Der findes ellers mange gode forskningsbaserede bøger om Venedigs forhold til Osmannerriget,⁴ om Osmannerrigets komplekse kulturelle og politiske relationer til den vestlige verden, der var præget af både konflikter og alliancer, og om de italienske renæssancehumanisters syn på osmannerne.

Jensen nævner osmannernes interesse for maleren Gentile Bellini, som Venedig sendte til osmannernes hof for at male et portræt af Mehmed II (17). Det blev færdigt i 1480 og blev meget berømt, men det skal tilføjes, at det var en usædvanlig historie og at de fleste kontakter gik den modsatte vej. Mens osmannerne ikke var særligt interesserede i europæisk kunst og kultur, var Venedig og de andre europæiske stater stærkt

3. Dette forhold forklares derimod i Jensen 2016, 147.

4. Pertusi 1966, Tenenti 1985, Carboni 2007, Pedani 2010, Preto [1975] 2013.

interesserede i de luksusvarer, tæpper, farver, krydderier og lignende, der kunne købes i orienten.⁵ En stor del af Venedigs rigdom skyldtes denne handel med orienten. De tætte handelsmæssige og diplomatiske forbindelser med osmannerne og den pragmatiske vej, bystyret ofte valgte for ikke at miste sine handelsmæssige privilegier gjorde, at Venedig dengang ligefrem blev kaldt for tyrkernes “konkubine” af bl.a. spanske intellektuelle og magthavere.⁶

Venetianske historikere, diplomater og andre rejsende i Osmannerriget har endvidere efterladt beretninger i det 15. og 16. århundrede, der vidner om en stor interesse og til tider beundring for den osmanniske styreform, som nok var frygtindgydende, men som også var succesfuld.⁷ Tendensen sås også uden for Venedig bl.a. hos Barletis samtidige, florentineren Niccolò Machiavelli (1469-1527), som i modsætning til Barleti betragtede Osmannerriget som et forbillede.⁸ Barletis værker står i modsætning til denne type beskrivelser. Og synet på osmannerne var da heller ikke entydigt i perioden mellem det 14. og 16. århundrede: Afhængigt af deres baggrund og sociale tilhørsforhold, og afhængigt af hvilken genre de skrev indenfor og hvem de henvendte sig til, udtrykte nogle intellektuelle skepsis og andre beundring over for osmannerne. Hvad enten de var knyttet til et verdsligt eller gejstligt hofmiljø reagerede mange (italienske og byzantinske) renæssancehumanister på osmanneres fremgang med antityrkiske og islampolemiske skrifter, breve, traktater og digte. De producerede store mængder anti-tyrkisk propaganda (primært på latin), som af en forsker er blevet døbt “humanistisk korstogslitteratur”.⁹ Der var undtagelser, og nogle humanister gav udtryk for et mere tolerant syn på osmannerne. Men de fleste forholdt sig ligesom Barleti kritisk til tyrkerne. Selvom humanisterne repræsenterede et nyt og mere verdsligt verdens- og historiesyn, gav de således ikke slip på deres kristne udgangspunkt, når det drejede sig om synet på osmannerne og islam. Sammen med alle referencerne til antikkens forfattere anvendte de også en middelalderlig korstogsretorik i deres skrifter.¹⁰

5. Jardine 1996, Brotton 2002, Carboni 2007.

6. Preto [1994] 2010: 117.

7. Lausten 2014 om Theodore Spandounes (Spandugino).

8. Lausten 2021.

9. Hankins 1995. Der findes meget engelsksproget forskning om emnet, især skal Bisaha 2004 og Merserve 2008 fremhæves. Se også bidragene til bogen *Turban og Tiara* (red. Lausten 2016) om Petrarca, Pius II og kardinal Bessarion.

10. Bisaha 2004.

I Jensens andet kapitel, "Om belejringen af Shkodra, Venedig 1504" (29-65), behandles det første af Barletis "to betydelige latinske beskrivelser af begivenheder i hans hjemland" (11). Vi får en fin pædagogisk indføring i teksten med en gengivelse af handlingen, som fordeler sig på tre kapitler, og en efterfølgende analyse af udvalgte emner.

Efter den indledende dedikation til dogen, der bl.a. indeholder det klassiske beskedenhedstopos samt referencer til Vergil, præsenterer Barleti i sit første kapitel krigens to parter og deres historie. Shkodra var en blomstrende by med sin borg på en klippe-top og frugtbare marker (32), mens tyrkerne ifølge Barleti stammede fra et "jægerfolk fra Kaukasus" (32). Han kom hermed tættere på sandheden end mange andre renæssancehumanister, som enten hævdede at tyrkerne stammede fra oldtidens trojanere eller fra de primitive skythere.¹¹ Næsten alle der skrev om tyrkerne, havde en mening om, hvor de stammede fra, eftersom et folks etnografiske afstamning blev opfattet som vigtig for deres identitet. Det emne er blevet grundigt behandlet af Margaret Meserve (2008).

I det andet kapitel af Barletis værk fortælles om belejringen i 1478. Tyrkerne omringede byen med deres store hær, sendte gesandter ind for at overtale folk til at overgive sig og undgå angreb, men mødtes af en lokalbefolkning der stod sammen og ville kæmpe for fædreland og kristenhed (35). Tyrkerne bombarderede i ugevis, fra den 14. maj til slutningen af juli, og slagets gang beskrives dag for dag. Ifølge Barleti blev et stort antal tyrkere dræbt, mens knap så mange albanere mistede livet. Albanske soldater og modige borgere forsvarede byen (37), og Barleti veksler mellem store kampscener og individuelle kampe ligesom i episke digte. Tyrkerne måtte trække sig og angreb til gengæld de nærliggende byer. Men som værkets tredje kapitel beretter om, vendte de tilbage. De belejrede byen i tre måneder og borgerne sultede (38) indtil den 20. december, hvor Venedig forhandlede en fredsaftale på plads med osmannerne og Shkodra blev tyrkisk. Borgerne i Shkodra blev ikke hørt, og Barleti viderebringer en tale, hvori byens "politichef" opfordrer folk til at tage imod tilbuddet om at emigrere og blive sejlet til Venedig frem for at blive og dele byen med tyrkerne (39).

11. Meserve 2008.

Tyrkerne skildres som arrogante, de var mange, de var grusomme (40) og havde flere kanoner end Shkodra. Derudover skildres de som overtroiske og upålidelige (39). Barleti lå her på linje med mange andre vestlige forfattere. Hensigten med værket var at "rejse et mindesmærke for de tapre shkrodensiske krigere" (46), og for at fremhæve deres styrke lader Barleti den tyrkiske sultans rådgiver holde en tale, som indirekte lovpriser albanerne for at være "kampberedte og udholdende soldater" (42). De omtales rosende som "dette vilde og utæmmelige folkeslag", der er tro mod sin eneste hersker, Venedig. "De er sande mænd, sande krigere, fortjener de største hædersbevisninger, den største ære, bestandig at fejres i hele verden og at hæves mod himlen med den højeste ros" (43).

Efter resuméet af værket foretager Jensen en tematisk og stilistisk analyse (39-43) med mange spændende detaljer. Det er dejligt med de lange citater, der bringer læseren ind i tekstuniverset både på latin og i Jensens oversættelse til dansk (f.eks. 53-55). Hun reflekterer over værkets udsigelse (43-45) og fremhæver, at selvom fortælleren hævder at have været øjenvidne til kampene og selvom der er realistiske beskrivelser af kampene, er beskrivelsen af tyrkernes lejr og deres taler frit opfundet (45). Hun gør godt i at understrege, at man ikke kan læse sådanne værker som dokumentariske skildringer af virkelighedens historiske begivenheder, selvom kampene måtte være foregået i virkeligheden. Den store indflydelse fra antikkens litteratur, bekræfter desuden værkernes litterære karakter. Barletis dialog med oldtidens tekster, især Livius' skildring af store slag, gennemgås grundigt og på inspirerende vis senere i bogen (90-95).

Barleti følte sig forpligtet over for sit fædreland til at skrive om belejringen af Shkodra, og han lagde ikke skjul på, at det udelukkende skyldtes shkrorenernes egen styrke, at de holdt stand mod osmannerne. Skuffelsen over den manglende hjælp fra Venedig skinner igennem, og af denne grund skal hans værk og især hans lovprisning af Venedig, herunder af byens modtagelse af de albanske flygtninge (61), og af dogen Loredan, nok også ses som et taktisk "forsøg på at komme indenfor i den venetianske intelligentsia" (57-59), ifølge Jensen.

Derudover var der et marked for bøger om tyrkerne.¹² Efter Konstantinopels fald florerede vidnesbyrd og andre skrifter om krigen mod tyrkerne¹³ også i form af anonyme, folkelige digte, der blev trykt og udbredt i lighed med pamfletter og som fungerede som en slags krigsjournalistik eller antityrkisk propaganda på vers. Før Barleti cirkulerede sådanne digte også om belejringen af Shkodra, trykt i Venedig på latin og folkesprog, som formentlig har inspireret ham.¹⁴

Jensen foreslår (overraskende) at fortolke Barletis værk som led i en "traumebehandling" (87) eller et "sorgarbejde" (56) og som "fortælleterapi" (57), hvormed Barleti kunne "få styr på de påtrængende, plagsomme erindringer" (57). Hun anlægger dermed et moderne psykoanalytisk-biografisk blik på teksten, som kan fungere som aktualiserende greb, men som jeg er lidt usikker på relevansen af.

Der er "ingen direkte kilder til modtagelsen af Shkodraværket" og iflg. Jensen fik værket ikke nogen succes i sin samtid (60). Det er, siger hun i bibliografien, et sjældent værk, men hun skriver også, at det blev genudgivet flere gange og udgivet igen senere i århundredet (Lonicerus 1578), hvilket tyder på en vis popularitet (120-21). Det kan tilføjes, at den byzantinske lærde Theodore Spandounes, der boede i Venedig og som forfattede en af de første osmannerhistorier på italiensk folkesprog, *Delle historie et origine de principi de Turchi* (1538), henviser til Barletis værk.¹⁵ Derudover blev Barletis Shkodra-værk taget med i Francesco Sansovinos store, populære kompilation med tekster om tyrkerne, *Historia universale dell'origine et imperio de' Turchi* (1560 og senere versioner), hvilket også tyder på, at Barletis værk havde opnået en vis succes og at det blev læst i årtierne efter hans død.¹⁶

Det tredje og længste kapitel i Jensen's bog, "Historien om Skanderbegs liv og bedrifter. Rom ca. 1510" (65-116), behandler Barletis mest berømte værk. Skanderbeg-biografien er en ambitiøs Vergil-inspireret helteberetning om den albanske fyrste Skanderbegs liv

12. En af de allerførste trykte bøger i Danmark – hvis ikke den første – var en lignende beretning om tyrkernes nederlag ved belejringen af Rhodos, *De obsidione et bello Rhodiano* (Om belejringen og krigen om Rhodos) af Guillaume Caoursin, udgivet af Johan Snell i Odense 1482. Teksten blev oversat til dansk og udgivet 1510 af Gotfred af Ghemen.

13. Pertusi 1966.

14. F.eks. *Assedio di Scutari* (1474-75) gengivet i Beer og Ivaldi 1988, 145-162.

15. En første version kom på fransk i 1519, *La genealogie du Grant Turc*. Se Lausten 2016, 420-438.

16. Om Sansovino se Valeri 2016.

og værk, som Barleti påbegyndte efter 1504. Den er mere end fire gange så lang som Shkodra-bogen (65). Jensen giver først en kyndig forklaring på parateksten, der bl.a. består af Barletis dedikationsbrev til hertug Ferrante Kastrioti, samt titelblad og æresdigte (66-67). Referencerne til Vergil (bogens opbygning) og Livius (billedfrise på titelbladet) vidner om Barletis ambitionsniveau (65-67). Værket skal være "en slags nationalpos for albanerne ligesom Æneiden var det for oldtidens romere" (65).

I sin fortale legitimerer Barleti værket som et fædrelandsdigt, der udspringer af pligten til at holde erindringen om Skanderbegs bedrifter i live og modvirke glemsel (70-71). Ferrante var opkaldt efter den napolitanske konge, og Skanderbegs barnebarn og "vigtigste levende efterkommer" på Barletis tid (69). Napolis konge havde nemlig inviteret Skanderbegs enke og søn til at søge sikkerhed i sit rige som tak for, at Skanderbeg var kommet ham til undsætning mod oprørere i Syditalien (67-68). Skanderbegs søn, som var blevet hertug af Galatina, en mindre by i Apulien, støttede fortsat kongen af Napoli blandt andet, da tyrkerne belejrede (og ikke "erobrede") Otranto i 1480-81 (68).

Jensen giver sin læser et grundigt resumé af værket (73-79): I det osmannisk dominerede Albanien fødtes Gjergj Kastrioti som yngste søn i en stor børneflokk. Allerede hans myteomspundne fødsel rummede tegn på, at han skulle blive en stor kriger (73). Han fik tilnavnet Skanderbeg ud fra det navn, som stammer fra den tyrkiske form af Alexander. Han fik en god uddannelse og blev en dygtig og populær kriger. Skanderbeg var muslim, men Barleti fremhæver, at det kun var udadtil for at kunne fastholde sultan Murads tillid og, at han i virkeligheden tidligt planlagde at erobre Albanien tilbage fra tyrkerne.

Tyrkernes sultan Murad sendte Skanderbeg i krig mod Hunniades i Ungarn. Men Skanderbeg benyttede sig af situationen til at samle sin egen hær af loyale ryttere og indtog på snedig vis byen Kruja. Han befriede fædrelandet, fordrev tyrkerne og samarbejdede i stedet med de lokale albanske fyrster. Resten af værket beretter om hans krige mod tyrkerne, Murad II og Mehmed II. Undervejs tog han til Italien og hjalp Napolis konge, og han blev bedt om at føre an i det korstog mod Mehmed II, som pave Pius II planlagde i 1464. Frem til sin død i 1468 formåede Skanderbeg at holde stand imod tyrkerne, der vel at mærke havde sultan Mehmed II i spidsen, selveste erobreren af Konstantinopel (1453).

Efter resuméet fokuserer Jensen på udvalgte aspekter ved værkets stil, metode (intertekstualitet og fortæller) og indhold (synet på helten). Barleti hylkede Skanderbeg for hans mod, selvtillid og snuhed, men iflg. Jensen udtrykker han også enkelte forbehold (102). Det fremgår f.eks. af hans værk, at de kristne soldater et langt stykke hen ad vejen opførte sig lige så brutalt som de tyrkiske: de plyndrede, snød (75), og hærgede af kedsomhed (102), de foretog massakrer (103), og halshuggede fjendens soldater for at sende hovedet som 'besked' til fjenden. Barleti byggede på mundtligt overleverede beretninger. Der er altså ikke tale om historieskrivning ud fra nedskrevne kilder, hvor sandsynlig beretningen end måtte være. Jensen forklarer, at historieskrivning ifølge Cicero var "en retorisk opgave" (79), og et handlingsforløb skulle fremstilles sådan, at det virkede sandsynligt og ikke nødvendigvis sandt (80). Hun tager ikke stilling til spørgsmålet om værkets sandfærdighed (83), men opfatter grundlæggende Barleti som troværdig.

Barleti brugte fortidens tekster som inspiration i sin skildring (90-95), hvilket understreger, at værket ligesom Shkodra-beretningen er en litterært bearbejdet tekst. Ligesom alle andre renæssancehumanister var Barleti "i dialog med oldtiden" (90), han var påvirket af oldtidens historieskrivning bl.a. i brugen af fiktive taler (79-80), og hans værker rummer hyppige intertekstuelle referencer til Vergil og Livius i kraft af en "raffineret referenceteknik" (95), som Jensen på inspirerende vis udfolder for sin læser. Det bliver tydeligt, hvordan Barleti har kunnet bruge Livius, fordi: "Albanernes heltemod i forhold til de angribende tyrkere tåler sammenligning med romernes i tilsvarende situationer" (95).

Jensens sammenligning mellem fortællerne i Barletis to værker viser, at fortælleren i det første værk ikke griber ind i beretningen med kommentarer (83), mens fortælleren i det andet værk er en "tilstedeværende og kommenterende fortæller" (83). Et eksempel herpå ses, når han reflekterer over det meningsløse ved den nye krigsførelse med krudt og kanoner, der medfører en "lumsk krigsførelse" frem for soldaternes heltemodige indsatser med sværd og skjold (86). Eller når han tager sin læser ved hånden og skaber overgange mellem handlingsepisoderne: "Lad os nu gå med Moses tilbage til lejren" eller "Lad os forlade Ballabanus et øjeblik for at vende tilbage til Skanderbeg" (84). I denne sammenhæng kunne det være interessant at sammenligne Barletis værk med den samtidige, enormt populære italienske tradition for ridderepos, der ikke er fremmed for Jensen. Barletis fortællegreb genfindes hos renæssancedigtere som Luigi

Pulci, forfatter til det komisk-burleske ridderdigt *Morgante* (1480) og M.M.Boiardo, hvis ridderepos om *Den forelskede Roland* (1494) er præget af sådanne formuleringer, der bryder beretningen op, skaber overgange mellem episoderne og fastholder kontakten med læseren.¹⁷ I det hele taget kunne det være spændende at høre mere om genren: Er Barleti "historiker" (116) eller "fortæller" (116), tilmed "en af Europas betydeligste fortællere" – som det (lidt overdrevet) siges på bogens bagside? Skanderbeg-bogen omtales både som "biografi", "digt" og "epos", og som "eventyrligt stof" i modsætning til den første belejringstekst, som er mere "jordbunden" (83). Hvor placerer Skanderbeg-værket sig egentlig genremæssigt?

I sit fjerde og sidste kapitel, "Barleti og den nationale fortælling" (116-119), reflekterer Jensen over Barletis patriotisme, som hun sammenligner med det 19. århundredes nationalisme og fædrelandskærlighed. Nationalisme forklares som noget der opstår, fordi nationen er truet, og Jensen bruger de lidt forsimplede begreber den "onde nationalisme" og den "gode patriotisme" (118), idet hun lægger afstand til dem, men ikke desto mindre selv bruger dem (ibid.). Det kunne være interessant at høre mere om, hvordan det nationale perspektiv som Jensen kommer ind på her, forholder sig til renæssancehumanismen, der ellers kan karakteriseres som en transnational bevægelse. Barleti gav albanerne deres nationale fortælling (118), men det forekommer mig, at han adskiller sig fra andre italienske renæssancehumanister ved dette fokus på fædrelandet. Samtidig er hans historie dog gennemsyret af transnationale forbindelser i form af de fornævnte, komplekse relationer mellem Osmannerriget, Venedig og Albanien. Barletis beretninger og hans egen skæbne er et tydeligt eksempel på renæssancekulturens transnationale karakter og på, at tyrkerne må tænkes ind som en del af Europas historie.

Jensens bog sætter skub i tankerne og udgør et spændende dyk ned i et mindre kendt kapitel af Europas historie, hvor der både er alliancer og fjendskaber på tværs af landegrænser, og hvor den kollektive identitetsfølelse er knyttet til territoriet, sproget og

17. Ludovico Ariostos *Rasende Roland* (første udgave 1516) indeholder de samme træk, men det værk kunne Barleti ikke nå at have kendt til. Derimod kunne han have kendt til Pulci (fra Firenze) og til Boiardo (der opholdt sig i Ferrara ikke langt fra Venedig). For en præsentation af Boiardo se Lausten 2007 og 2009.

religionen. Og formidlingen af stoffet er yderst vellykket. Man får en fin introduktion til Barletis værker, ikke mindst takket være den mangeårige passion Jensen nærer for den albanske renæssancehumanist. Som det fremgår af bibliografien, har hun været optaget af Barleti siden 1980'erne, hvor hun udgav sin første artikel om Skanderbegværket. Jensen har skrevet om Barleti i både forskningsartikler og formidlingssammenhænge. Denne udgivelse hører til de sidste: Noterne er begrænset til et minimum, der er kun få henvisninger til sekundærlitteratur, den er skrevet på et letlæseligt dansk uden dog at undvære ord som panegyrisk (22), patron (23), kryptokolonialisme (27). Når Jensen (lidt mystisk) omtaler Barleti som et "mærkeligt menneske" (11), skyldes det måske indflydelsen fra de mundtlige foredrag, hun har holdt om emnet.

Det er af allerstørste vigtighed, at landets forskere udgiver formidling på dansk, og nærværende udgivelse lever op til forventningerne. Bogen passer perfekt til bogserien Latinerkvarteret, der formidler latin og latinsk kultur for en målgruppe, der ikke beskrives nærmere, men som formentlig består af gymnasielærere og –elever i latin og historie og folk med almen interesse for antikken og renæssancen.¹⁸ Bogen vil også appellere til læsere med interesse for Venedigs og Albaniens tidligt moderne historie samt universitetsstuderende fra forskellige humanistiske discipliner.

Desværre synes jeg ind imellem, at Jensens gode formidling sker på bekostning af videnskabelighed. Det vil jeg nu give et par eksempler på.

Jensen er ligesom Barletis fortællerstemme i Skanderbeg-biografien "tilstedeværende og kommenterende" (87). Man møder gentagne formuleringer som "her gætter jeg på" (15), "jeg tror" (87), "jeg synes" (117). Et sted læser vi: "Om den store helts opgaver også krævede grusomhed, er jeg som civilist på mere end et halvt årtusindes afstand ikke den rette til at vurdere, og min mistanke er at civilisten Barleti heller ikke havde den store erfaring på feltet" (102). Barleti var digter, mens Jensen er forsker. Det er naturligvis ikke i sig selv noget problem med personlige kommentarer, så længe afsenderen samtidigt argumenterer for sine påstande. Men jeg savner til tider belæg for påstandene for bedre at kunne verificere dem og diskutere med dem. Et andet sted udtaler Jensen, at hun er "ligeglad med hans etnicitet" (116). Og hun kan godt være ligeglad, men det er ikke et argument hun kan bruge som forsker. Hun

18. Det kan undre, at vi kun finder en omtale af serien på bagflappen og ikke i f.eks. kolofonen.

antyder nemlig tilstedeværelsen af en uenighed mellem forskere, som denne læser bliver nysgerrig efter at forstå.¹⁹

Barleti er krøbet langt ind under huden på Jensen, og en gang i mellem kan man også blive i tvivl om hvem der taler. Nogle steder flyder hendes beretning og gengivelsen af Barletis tekst sammen i en slags dækket direkte tale, hvor Jensen først beskriver Barletis værk på afstand og derefter gengiver handling eller udsagn i værket uden at markere hvornår hendes 'jeg' skifter fra Jensen til Barleti. Resultatet er, at det kommer til at virke som om, Jensen overtager en påstand fra Barleti eller tager hans ord for gode varer. F.eks. i gengivelsen af argumentet om, at albanerne er "grundlaget for byens glans og herlighed" (63), hvilket optræder som led i Barletis retorisk opbyggede argumentation, der skal overbevise Venedigs doge om at give albanerne flere privilegier, men som jo ikke er en historisk sandhed. Eller i beskrivelsen af Skanderbegværket, hvor det siges at "Mehmed 2. (...) er ikke så nuanceret fremstillet som Murad; han havde simpelthen alle de mest usympatiske egenskaber og var forhadet af både landsmænd og fjender" (109). Hvem har ansvaret for den dom over Mehmed? Barleti formentlig, men det er ikke soleklart.

Man har fra redaktionens og/eller forfatterens side valgt at reducere kildehenvisninger til et minimum. Det er også okay, men ikke når der ligefrem citeres direkte i teksten uden kildehenvisning: "De kristne ventede på ham, 'som jøderne venter på Messias', siger en samtidig kilde" (68). Jensen fortæller ikke, hvilken kilde der er tale om. Bestræbelserne på at undgå noter bør heller ikke betyde, at en teoretiker der ellers nævnes i teksten, ikke optræder i bibliografien, som vi ser det med Benedict Anderson og hans værk *Imagined Communities* (117). Måske er det bare gået lidt hurtigt til sidst. Hvis målgruppen også inkluderer universitetsstuderende på bachelorniveau eller forskere, skylder man dog nogle flere kildehenvisninger eller en litteraturliste til videre læsning om emnet.

Man kunne også have uddybet et par af de væsentlige problemstillinger en anelse (også bare i form af bibliografiske henvisninger). Et af de emner der kort strejffes men ikke udfoldes nærmere, er spørgsmålet om hvordan andre renæssancehumanister så på tyrkerne og islam. Det fremhæves i bogens undertitel, at Barleti er "en renæssancehu-

19. Desuden er hun ikke ligeglad, men udtaler med stor sikkerhed, at Barleti "entydigt" er albaner (116). At hun formentlig har ret i sin pointe, er en anden sag.

manist”,²⁰ og læseren får da også en rigtig nyttig, pædagogisk karakteristik af humanismen (23-28), men ellers bruges undertitlen ikke til nogen fortolkningsmæssig pointe. Det havde været oplagt at kontekstualisere Barletis værk i forhold til det store felt af humanister, der også forholder sig til tyrkerne og islam på både latin og folkesprog. Det er et felt, som renæssanceforskere siden årtusindskiftet for alvor er begyndt at interessere sig for og som bliver omtalt som en ny vending, en “global turn”, inden for renæssanceforskningen.²¹ Barleti var f.eks. ikke den eneste, der brugte den anden puniske krig som parallel til kampene mod tyrkerne og dermed indirekte sammenlignede antikkens kampe mellem romere og nordafrikanere med sin samtids kampe mellem kristne og tyrkere. I sit episke digt *Africa* fra slutningen af det 14. århundrede sammenlignede den italienske digter Francesco Petrarca således også sin samtids konflikter mellem kristne og tyrkere med oldtidens kampe mellem Rom og Karthago.²²

Når humanisterne skrev om tyrkerne og islam, trak de som i alle andre sager på oldtidens forfattere og byggede videre på den modsætning og dertilhørende begreber, de allerede havde etableret mellem østen og vesten, mellem barbarer og civiliserede folk. Det fremgår tydeligt, at Barletis skildringer af kampe mod osmannerne bliver skrevet ind i forlængelse af denne stærke fortælling, som oldtidens forfattere etablerede og som humanisterne flettede sammen med deres egen samtids modsætninger mellem muslimer i østen (herunder Nordafrika) og kristne i vesten.²³

En anden omfattende problemstilling, som Jensen løfter en flig for i kapitel 4, vedrører begrebet om nationalisme. Barletis værker omtales som patriotiske national-epos, der hylder det albanske territorie, men de er skrevet i en periode, hvor Albanien endnu ikke var en nation. Det er interessant i denne sammenhæng, at Barleti kun sjældent omtalte sit land som Albanien og foretrak Epirus, Illyrien eller Makedonien. Jensen kommer ind på dette paradoks, men hun kunne sagtens have henvist til nogle teoretiske titler i bibliografien for at hjælpe den nysgerrige læsere videre. Frem for at udfolde dette perspektiv nærmere, vælger hun at afsætte 5-6 sider til omtalen af, hvordan Barletis to hovedpersoner forholder sig til deres egen død (110-115). På den måde drejer hun sin afsluttende fortolkning i en lidt anden retning: Det ligger nemlig

20. Den fulde titel optræder ikke på omslaget, men først på titelbladet og på bagsiden af bogen.

21. Trivellato 2010, 132.

22. Madsen 2016, Lausten 2016.

23. Jf. referencerne i note 9 og 10.

Jensen på sinde ikke alene at retfærdiggøre Barletis nationalisme men også at karakterisere den som modsætning til og som overordnet hans kristne identitet.

På den ene side anerkender Jensen, at Barletis nationalisme har “både de gode og de onde sider” (118) og vi får eksempler på de albanske soldaters grusomhed, som hverken Skanderbeg eller Barleti fordømmer. På den anden side retfærdiggør Jensen Barletis nationalisme på forskellig vis. Den forbindes med kærlige og positive værdier: “Drivkraften i hans værker er kærligheden til det albanske fædreland” (116), og der skabes et link til danske læsere, idet albanernes samhørighed er “ligeså naturgivet som danskernes i romantikken” (117). Dernæst retfærdiggør Jensen Barletis nationalisme, fordi den er ensbetydende med frihed fra tyrkernes (muslimske) overherredømme. Den “mission som han lidenskabeligt forsøgte at opfylde” var at sikre mindet om albanernes heltmodige bedrifter især i kampen mod tyrkerne (116). Den albanske identitet bliver overalt defineret som en modsætning til den tyrkiske fjende. Og der er da heller ingen tvivl om, at Barleti hylder sit fædreland, men ud fra de citater vi får af Jensen fra hans værker, forekommer det lige så indlysende, at helten i hans værk kæmper for at forsvare kristenheden. Den side af sagen – Barletis kristne tilhørsforhold – forsøger Jensen imidlertid at bagatellisere, og det gør, at læseren sidder tilbage med en lille usikkerhed omkring objektiviteten.

I Barletis første værk fremstilles krigen flere steder som en religionskrig, når Shkodra omtales som “skjoldet og værnet for den rette tro” (48-49). I det andet værk siger Skanderbeg på sit dødsleje: “Den største og sande dyd og religion er, tror jeg, retfærdigt, helligt og fromt at ære, dyrke og adlyde den største og bedste Gud. Dernæst ikke blot at elske og vogte sit fædreland og den stat hvori man er født og opdraget (...)” (113). Den shkodrensiske præst der fungerer som leder i byen, henvender sig til borgerne som allerførst tildales som “gode katolikker, trofaste og udholdende” (117). Det er i sig selv tankevækkende, at albanernes leder er et religiøst overhoved frem for et politisk-militært. Jensen siger da også selv, at Skanderbeg i hele værket er “fremstillet som kristenhedens forkæmper” (113), men hun hævder til slut, at det især er kampen for fædrelandet han betoner. Og her er vi tilbage ved de førnævnte dødsscener. De giver nemlig Jensen anledning til at konkludere, at “forestillingen om et evigt liv i det hinsides er hedensk-nationalistisk, ikke kristen. Døden er iscenesat i en rent antik forståelsesramme” (115). Der etableres i mine øjne en unødvendig, hvis ikke falsk modsætning mellem det nationalistiske og det kristne. Når Skanderbeg siger, at han har gennemført

det livsløb Fortuna gav ham, hævder Jensen, at det kun er Fortuna i betydningen af den romerske skæbnegudinde og ikke Vorherre, han tænker på, og at "Forløbet er påfaldende lidt præget af kristelighed" (115). Sandheden er måske, at Fortuna hos renæssancehumanisterne ofte rummer begge betydninger samtidigt, både den hedenske og den kristne.

Som endnu et argument for, at Barleti ikke var optaget af de religiøse værdier, påpeger Jensen fraværet af syndsbeholdelse eller andre kristne fromme begravelsessituationer til slut i værket. Men bekender en stor kriger i et episk digt sine synder på sit dødsleje? Det ved Jensen bedre end jeg. Men jeg kan ikke lade være med at tænke, at den kristne tro står så stærkt i Barletis og hans læsers bevidsthed, at det ikke er nødvendigt med en fremhævelse. Barleti var tilmed præst. Men det er som om, at Jensen vender det blinde øje til, når det drejer sig om Barletis religiøse ståsted og i stedet prøver at gøre ham mindre religiøs. Måske fordi Jensen har lagt sig fast på en bestemt, idealiseret opfattelse af renæssancehumanisterne, der ikke anerkender at disse intellektuelle samtidig med at dyrke antikkens hedenske forfattere også tyede til kristne værdier og begreber, ikke mindst når det gjaldt synet på og modstanden mod tyrkerne.

Mine indvendinger mod Minna Skaftes bog om Barleti skal ses som indlæg i en diskussion, der ikke må overskygge det faktum, at bogen er skrevet af en ægte ekspert, der giver et grundigt indblik i en ellers ukendt forfatters væsentlige værker. Der er tale om en yderst velskrevet, levende og læsevenlig bog, som forhåbentlig vil få mange læsere.

Litteratur

- Anonym 1474-75: *Assedio di Scutari*, i: Beer og Ivaldi 1988 (red.), 145-162.
- Beer, Marina og Ivaldi, Cristina 1988 (red.): *Guerre in ottava rima. Vol. IV. Guerre contro i Turchi (1453-1570)*. Modena: Edizioni Panini.
- Bisaha, Nancy 2004: *Creating East and West. Renaissance Humanists and Ottoman Turks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Brotton, Jerry 2002: *The Renaissance Bazaar: From the Silk Road to Michelangelo*. New York: Oxford University Press.
- Caoursin, Guillaume: *De obsidione et bello Rhodiano*, udg. af Johan Snell, Odense 1482.
- Carboni, Stefano 2007 (red.): *Venezia e l'Islam 828-1797*. Venezia: Marsilio editori.
- Hajdari, Gëzim 2011: "Digte", oversat af Pia Schwarz Lausten, i: *Blaa Port*, Nr. 89, 2011, 58-64.
- Hankins, James 1995: "Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II", i: *Dumbarton Oaks Papers. Symposium on Byzantium and the Italians 13th-15th Centuries*, vol. 49, 111-207.
- Jensen, Minna Skafte 2016: "Marin Barleti. Tyrkerne beskrevet af en albaner", i: Lausten, Pia S. (red.): *Turban og Tiara. Renæssancehumanisternes syn på Islam og tyrkerne*. København: Vandkunsten, 143-157.
- Lausten, Pia S. 2007: "Da Roland blev italiener – og forelsket", i: *K&K – Kultur og Klasse*, Årg. 35 Nr. 103, Romanens oprindelser, 38-67.
- Lausten, Pia S. 2009: "Den høviske stemme: Henvendelserne til publikum i Boiardos Orlando Innamorato", i: Grundtvig, Jansen og Lausten (red.): *Stemmer i italiensk litteratur: Festskrift til Lene Waage Petersen*. København: Museum Tusulanum, 63-81.
- Lausten, Pia S. 2014: "Teodoro Spandugino", i: *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 6. Western Europe (1500-1600)*. Leiden, Boston: Brill, 420-38.

- Lausten, Pia S. 2016a: "Renæssancehumanisterne og tyrkerne. Indledning", i: Lausten (red.): *Turban og Tiara. Renæssancehumanisternes syn på Islam og tyrkerne*. København: Vandkunsten, 7-25.
- Lausten, Pia S. 2016b: "Alt bliver til i strid. Petrarcas korstog mod arabisk kultur og islam", i: Lausten 2016 (red.), 58-86.
- Lausten, Pia S. 2021: "Images of the Turk in Sixteenth-Century Italian Historical Writings", i: Holm & Bøgh Rasmussen (red.): *Imagined, Embodied and Actual Turks in Early Modern Europe*. Wien: Hollitzer Verlag, 185-221.
- MacLean, Gerald 2005: *Re-orienting the Renaissance: cultural exchanges with the East*. New York: Palgrave Macmillan.
- Madsen, Peter 2016: "Petrarcas drøm og den muslimske verden. Det episke digt *Africa*", i: Lausten 2016 (red.), 87-102.
- Meserve, Margaret 2008: *Empires of Islam in Renaissance Historical Thought*. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.
- Pedani, Maria Pia 2010: *Venezia, Porta d'Oriente*. Bologna: Mulino.
- Pertusi, Agostino 1966: *Venezia e l'Oriente fra tardo Medioevo e Rinascimento*. Firenze: Sansoni.
- Pertusi, Agostino 1976 (red.): *La caduta di Costantinopoli. Vol. I og II*. Milano: Mondadori.
- Preto, Paolo 2013 [1975]: *Venezia e i Turchi*. Roma: Viella.
- Preto, Paolo 1994: *I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*.
- Tenenti, Alberto 1985: *Venezia e i Turchi: scontri e confronti di due civiltà*. Milano: Electa.
- Trivellato, Francesca 2010: "Renaissance Italy and the Muslim Mediterranean in Recent Historical Work", i *The Journal of Modern History*, Vol. 82, No. 1 (March), 127-155.

Valeri, Elena 2014: "Francesco Sansovino", in: Thomas and Chesworth (red.): *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History. Volume 6. Western Europe (1500-1600)*. Leiden, Boston: Brill, 567-581.